

Ahmedü Bamba'nın kurduğu ve Batı Afrika'nın birçok ülkesinde yayılmış bulunan Müridiyye tarikatı temelde Kâdiriyye'nin bir kolu olmakla birlikte bazı farklı özelliklere sahiptir. Ahmedü Bamba Kâdiriyye ve Ticâniyye'nin tesirlerinin de görüldüğü kendine has bir *ev-râd** tertip etmiştir. Ahmedü Bamba'nın ilim tahsiline ve bedenî çalışmaya son derece önem verdiğini de belirtmek gerekir. Çalışmaya özel bir önem atfedilmesinin sebebi, tarikatın ortaya çıktığı tarihî şartlarda aranmalıdır. Fransızlar'ın bölgeyi sömürgeleştirdikleri bir ortamda Ahmedü Bamba, müridlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve onları ekonomik yönden güçlendirmek için "dara"lar (kollektif çiftlik) kurarak müridlerini Senegal ekonomisinin gelişmesinde önemli yeri bulunan yer fıstığı üretimine yönlendirmiş ve bu işte büyük bir başarı sağlamıştır.

Ahmedü Bamba Fransız sömürgeciliğine karşı doğrudan bir savaşa girişmediği gibi onun böyle bir niyetinin de bulunmadığı anlaşılmaktadır. Fakat sömürgecilerle iş birliğine girmeyi devamlı reddetmesi, baskı ve sürgünleri iş birliğine tercih etmesi, ülkedeki nüfuzu sebebiyle başlı başına bir direniş oluşturmuş ve sömürge yönetimine karşı baş kaldırımlarda önemli rol oynamıştır. Esas itibariyle dinî tefekküre önem veren ve zâhidâne bir hayat yaşayan Bamba'ya dinî-siyasî hâkimiyet arzu ve niyetini Fransız yönetimi yakıştırmış görünüyör. Müridlerinin faaliyetlerinden dolayı rahatsız edilen ve iş birliğine girmedikleri için kendisine baskı yapılan Bamba, hayatının sonlarına doğru sömürgecilerle nisbi bir iş birliğine girmiş ise de aralarında karşılıklı güven hiçbir zaman oluşmamıştır.

Tasavvufî kaynaklara ve Ehl-i sünnet esaslarına vâkıf olan Bamba'nın Sünnî istikametten ayrılmadığı anlaşılmaktadır. Yirmiyi aşkın eserinden belli başlıları şunlardır: *Hadâ'ıku'l-fezâ' il* (Dakar 1958); *Celîbetü'l-merâğib* (Dakar 1962); *el-Cevherü'n-nefis* (Dakar, ts.); *Mesâlikü'l-cinân* (Dakar 1962); *Mecmû'u'l-müfide* (Dakar 1958); *Sefînetü'l-emân* (Kazablanka, ts.); *Menşûrüş-şudûr* (Kazablanka, ts.); *Mevâhibü'n-nebi* (Tunus, ts.); *Meğâlikü'n-nirân ve mefâtihü'l-cinân* (Dakar 1963); *Celîbetü's-sa'ade* (Dakar 1958); *Cezbü'l-kulûb ilâ 'âlemi'l-guyûb* (Dakar 1965); *Teysîrül-esir fi's-şalât 'ale'l-beşîri'n-nezîr* (Dakar 1962); *Muqaddimetü'l-ğidme fi's-şalât 'alâ nebiyyi'r-raħme* (Dakar, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

P. Marty, *Etudes sur L'Islam au Senegal*, Paris 1917, I, 217-315; Cheikh Tidiane Sy, *La Confrérie Senegalaise des Mourides*, Dakar 1969, s. 104-128; L. E. Creevey, "Ahmad Bamba 1850-1927", *Studies in West African Islamic History*, London 1979, s. 278-307; V. Monteil, *L'Islam noir*, Paris 1980, s. 126, 127, 156, 157, 371-372; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın), İstanbul 1981, s. 201; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1982, s. 203-206; J. O. Voll, *Islam Continuity and Change in the Modern World*, Boulder 1982, s. 249-250; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, New York 1984, s. 288-289; J. Spencer Trimmingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1985, s. 227; E. Marty, "Les Mourides D'Amadou Bamba", *RMM*, sy. 25 (1913), s. 3-164.

RIZA KURTULUŞ

AHMEDÜ LOBBO

Şeyh Ahmed (Şehu Hamedü)
(ö. 1844)

Sudan'daki
Bari kabilesinin bir kolu olan
Fullar'ın dinî lideri.

Mâsinâ'ya bağlı Malangal veya Mareval yerilerindedir. Lobbo adını annesinden aldı. Doğum yeri ve tarihi ile ilk dönemleri hakkında bilgi edinilemeyen Ahmedü Lobbo, Kâdiriyye şeyhi Sîdî Muhammed'in (ö. 1826) müridi olup meşhur İslâm mücahidi Osman b. Fûdî'nin (Osman dan Fodyo) 1800 civarında İslâ-

miyet'i yaymak için giriştiği başarılı seferlerine katıldı ve Cenne yakınındaki bir mezraaya yerleşti. Ancak onun faaliyetlerinden rahatsız olan Faslılar Ahmedü Lobbo'yu oradan uzaklaştırdılar. Bunun üzerine annesinin doğum yeri olan Sebera'ya giden Ahmedü Lobbo'nun çevresine bir hayli talebe toplandı. Talebeleriyle Dyallo hânedanı arasında meydana gelen bir olay Ahmedü Lobbo'yu isyana sevketti. İsyanı bastırmak üzere gönderilen Bambara ordusu mağlûp edilerek Dyallo hânedanının hâkimiyetine son verildi (1810). Bunun üzerine yöredeki Fullar Ahmedü Lobbo'ya itaat ettiler. Dokuz hafta süren bir kuşatmadan sonra Cenne ele geçirildi. Ahmedü Lobbo bundan sonra Kunariler'in lideri Muhammed Geladjo'yu yendi ve Bani nehri kıyısında Hamdullahi (Hamdallay) adı verilen yeni bir başşehir kurdu (1815). Daha sonra İsâ Ber ile Timbük-tü'yü ele geçirdi ve hâkimiyetini ülkenin doğu ve güneydoğusu istikametinde genişletti.

"Emîrül-mü'minin" unvanını alan ve on ikinci imam olduğunu iddia eden Ahmedü Lobbo, İslâmiyet'i yaymak için büyük gayret sarfetti ve devleti İslâm esaslarına göre yönetmeye çalıştı, bu maksatla bazı reformlar gerçekleştirdi.

Başarılı ve âdil bir yönetici olan Ahmedü Lobbo ölünce yerine oğlu II. Ahmedü (Hamedü) geçti. 1852'de onun yerini oğlu III. Ahmedü aldı. Büyük Tekrür fâtihî el-Hâc Ömer Tal 1862'de Hamdullahi'yi zaptetti. III. Ahmedü Tinbük-tü'ye doğru kaçtıysa da yakalandı ve el-Hâc Ömer'in emriyle idam edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ch. Monteil, *Monographie de Djenné*, Tulle 1903, s. 266-277; L. Tauxier, *Moeurs et histoire des Peuls*, Paris 1937, s. 163-185; H. L. Labouret, *La Langue des Peuls ou Foulbé*, Dakar 1952, s. 162-165; Peter B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1984, s. 128-131; J. Spencer Trimmingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1985, s. 177-180; M. Rodinson, "Ahmadu Lobbo", *EI²* (İng.), I, 303.

NÂDİR DEVLET

AHMER HANI

Filistin'de Beysân yakınlarında
XIV. yüzyıla ait
Memlük kervansarayı.

Filistin bölgesindeki en eski yerleşim birimlerinden biri olan Beysân, aynı zamanda Şam-Mısır kervan yolundaki önemli konaklama noktalarından da birisidir. Burada bulunan Ahmer Hani, kitabesinden anlaşıldığına göre, Memlük-

Ahmedü Lobbo'nun kurduğu devletin sınırları

